

ҲАМИД ОЛИМЖОН

С Е М У Р Ғ

* * *

ОЙГУЛ ва БАХТИЁР

ЭРТАКЛАР

Барановский
расмлари

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ — 1946

СЕМУРҒ
ЁКИ
ПАРИЗОД ВА БУН'ЁД

Сарви қомат паризод
Ўсди ғамлардан озод,
Баҳор янглиғ очилди,
Гуллар каби сочилди.
Чиройидан овоза,
Элга тарқалди тоза.
Ҳар ерга дoston бўлди,
Дostonга бўston бўлди.
Кўрмаганлар кўришни,
Кўрганлар ўлтиришни
Қилар бўлдилар орзу
Барча тошу-тарозу
Шу ғапни ўлчар бўлди,
Сўзлар олтин-зар бўлди.
Шайдолар кўп беқарор,
Иигитлар бўлдилар зор.
Тун келди-ю шом кетди,
Уйқудан ором кетди
Ҳамма бўлиб харидор
Қизиди катта бозор:

Элчилар ёғилдилар,
Катта ғавго қилдилар.
Лекин у одам севмас
Доим ўзи блан маст.
Элдаги новқиронлар
Унга асло ёқмайлар.
Юрагида севги йўқ,
Қалби мраммардай совуқ,
У одамлик қарзини,
Севгучининг арзини
Олиб орқага ташлар,
Шунча-шунча оташлар
Эшигида сўнади,
Оташдан кул унади.
Баҳри очилмайди ҳеч,
Чехраси кулмайди ҳеч.
Элчи бўлиб келганлар,
Қизнинг сирин билганлар,
Ноумид қайтадилар,
Мардумга айтадилар:
Халқ ичида Паризод
Чиқаради ёмон от.
Ўз қизидан пушаймон
Бўлиб шунинг учун хон
Кеча-кундуз ўйлайди,
Ёз блан куз ўйлайди:
„Эл расмини қилмаган,
Севги нима?— билмаган,
Қарри қизни нетайин?
Чиқиб қайга кетайин?
Қайларга урайин бош?
Бунча совуқ, бағри тош
Қизни қайдан яратдим?
Узимни ўтга отдим.
Мен нимага ярайман,
Юртга қандай қарайман.
Бошимга бу Паризод,
Балолар келтирди бот“.

Қизини чақириб хон
Шундай бошлади фиғон:
„Эшит, қизим Паризод,
Чиқарибсан ёмон от.
Сенинг бағринг тош эмиш,
Кўзларинг беёш эмиш;
Асло севмас эмишсан,
Эрга чиқмам, демишсан.
Мен маломатга қолдим,
Зўр қиёматга қолдим.
Сенинг ёмон достонинг
Мени тупроқ блан тенг
Қилиб уятга қўйди,
Мени бепичоқ сўйди.
Қизим, мен ҳам қаридим,
Гўрга томон даридим.
Ёшим етмишга борди,
Соқол-сочим оқарди.
Юрак-бағримни ўйдинг,
Мени номусга қўйдинг.
Отангга берма азоб,
Азобга қолмаган тоб.
Тош юрагинг юмшасин,
Эшитсин қалблар сасин.
Отанг ҳурмати учун
Кўрсат мардликнинг кучин:
Кел, бировга кўнгил бер,
Бир йигитга деб гул бер.
Бироз андишага бор,
Мени ғавғодан қутқор!“

Паризод ўйлаб қолди,
Кўп узоқ бегап қолди.
„Майли, — деди у хонга,
Бир умид солиб жонга:—

Ёлғиз бир шарт қўяман,
Бажарганни суяман.
Хавлида бор зўр чинор,
Чинор эмас у бир дор;
Билади жуда кўп сир,
Яшар юз йил—бир аср.
Ёши кўпга кетади,
Боши кўкга етади.
Ўлкага жар соламан,
Ерларга зар соламан.
Шартим шуки, от блан,
Гўёки қанот блан,
Шу чинорга чиққанга,
Чиқиб уни йиққанга,
Сўзсиз хотин бўламан,
Гўзал отин бўламан.
Барча қаршимдан ўтсин,
Мард ўзини танитсин.
Агар шунда ҳам қалбим
Юмшамасдан қолса жим
Узиб олиб отарман,
Қассобларга сотарман“.

Шундай дегач Паризод,
Хон бўлди поёнсиз шод.
Жарчиларни чарлатди,
Ҳарбирига сўз қотди:

„Юртга хабар берингиз,
Айтингиз ҳар бирингиз
Хон қизига харидор,
Паризод ҳуснига зор
Бўлганларга бахт кулди,
Биргалашиб тахт кулди.
Қўрқмасдан келаберсин,
Бахтини билаберсин.
Шарти шуки от блан,
Гўёки қанот блан,

Зўр чинорга чиққанга,
Чиқиб уни йиққанга,
Паризод хотин бўлур,
Бир гузал отин бўлур.
Айтинг, ҳарбир мард келсин,
Ҳарбир мард бедард келсин.
Синасия ўз бахтини,
Бахти қўлласин уни.
Кўрганлар олсин дармон,
Кўрмаган қилсин армон“.

Ҳарёққа хабарчилар,
Тили узун жарчилар,
Чопа-чопа кетдилар
Бозорларга етдилар.
Карнай, сурнай чолдириб,
Суюнчилар олдириб,
Қилдилар катта э’лон,
Хабарлар кетди ҳар’ён.
Хоннинг хабарин олиб,
Ҳамма бирдан қўзғолиб
Зўр шов-шув бўлиб қолди,
Юртга гап тўлиб қолди.

Эртасига барча эл,
Келаберди боғлаб бел.
Чавандоз, паҳлавонлар,
Барча соҳибқиронлар,
Отларни гижинглатиб,
Қамчиларни ўйнатиб,
Келабердилар бари,
Каттакон чинор сари.
Бахмал жабдиқлар уриб,
Сулув қизлардай юриб,
Арғимоқлар чопдилар,
Ер ва кўкни ёпдилар.

Сўлиқларни тишлашиб
Маст бўлишиб кишнашиб,
Дун'ё-дун'ё чанг-тўзон,
Ичида қолиб осмон,
Келабердилар' бари
Каттакон чинор сари.
Чумолидай чувашиб,
Қир ва тоғлардан ошиб,
Сув бўйларида ётиб,
Юрганда ўқлар отиб,
Ошиқлар пода-пода
Бўлиб чўлу-саҳрода
Келабердилар бари,
Каттакон чинор сари.
Хон қизин олмоқ учун,
Элга синалмоқ учун,
Бахтим борми экан деб,
Менга ёрми экан деб,
Келабердилар бари,
Каттакон чинор сари.

Етти кеча, етти кун,
Етти кундуз, етти тун,
Зўр чинорга чиқмоққа,
Чиқиб уни йиқмоққа
Ҳамма хезлаб кўришди,
Ўзни ўқдай уришди.
Неча манман деганлар,
Илон пўстин еганлар,
Йиқилиб берди бир-бир,
Макон бўлаберди ер.
Чинор ҳеч силкинмади,
Бир шохи ҳам синмади.
Қушдай учиб келганлар,
Шамол каби елганлар,
Ярим йўлда тиндилар,
Яна отга миндилар.

Яна хезлаб кўрдилар,
Ўзни ўқдай урдилар,
Мурод ҳосил бўлмади,
Кўнгиллари тўлмади.
Илондай чирмашганлар,
Чирмашиб тирмашганлар
Яна қайтдилар кетга,
Чиқабердилар четга.
Қанча сулув арғумоқ,
Йиқилиб бўлди чўлоқ.
Қанча-қанча чавандоз
Бўлди тупроқ блан соз.
Кўпларнинг бели синди,
Кўпларнинг умри тинди.
Кунлар ўтди ва аммо
Ҳал бўлмади муаммо.
Зур чинорга чиқмоққа,
Чиқиб уни йиқмоққа
Ҳечким эришолмади,
Жумбоқни ешолмади.
Келганлар бўлиб ҳайрон,
Кўплар бўлиб пушаймон,
Бир-бир тарқаб кетдилар,
Манзилларга етдилар.

Бу ҳолларни кўриб хон,
Ютди лахта-лахта қон.
Паризод хуноб бўлди,
Хунобу-бетоб бўлди.
Қиз бергани қарғишлаб
Пешанасига муштлаб,
Яна ахтариб чора,
Хон ўртанди тобора.
Одамларни чақирди,
Ўт ичида бақирди:
„Бу майдонга кирмаган,
Бизнинг шартни билмаган.

Айтинг, яна ким қолди?“
Ҳамма одам жим қолди.
Оғир ўйга ботдилар,
Охир шуни айтдилар:
„Елғиз бир Бун'ёд қолди.
Уша бир беот қолди.
У бир чўпон бечора,
Бу ишга топмас чора.
Паризодга тенг бўлмас,
Кийимига енг бўлмас.
Чинорга чиқолмас ҳам,
Чиқолмас, йиқолмас ҳам“.
Хон ҳеч қулоқ солмади,
Писандига олмади:
„Бу гаплар бари бекор,
Бу блан ҳеч битмас кор.
Қайда бўлса ҳам Бун'ёд,
Топиб келтирилсин бот.
Мен отимни бераман,
Қанотимни бераман.
Агар чинорга чиқса,
Ва чиқиб уни йиқса,
Ахмоқ, беэс бўлса ҳам,
Махов ва пес бўлса ҳам,
Менинг қизим Паризод,
Унга хотин бўлур бот“.
Бун'ёдни тоғ тагидан,
Дар'ёнинг этагидан,
Топиб келтирдилар бот,
Хон берди ноилож от.
Зўр чинорга қаранди,
Ичида бир ғаш ёнди —
Танини қуршаб ўтлар,
Чинор шохи булутлар
Орасида кўринди,
Бун'ёд фикри сурунди.
Ёнидаги учқур от,
Чиқариб бир зўр қанот,

Кўкка қараб кишнади.
Бутун атроф халойиқ
Блан тўлиб кетди лиқ.
Ҳаёт умри қуриб хон,
Тикилар эди ҳайрон.
Не бўларкин дер эди,
Заҳар-заққум ер эди.
Талвасада Паризод,
Чекар эди фиғон, дод.
Бун'ёдга ғайрат кирди,
Юрагига дард кирди:
Юриб баҳодирона
Отга минди мардона,
Қаттиқ бир қамчин солди
Ёлғон эмас, чин солди.
От яшиндай қўзғалди,
Ўт сингари йўл олди.
Булутлар орасида,
Осмоннинг қорасида,
Ёзиб бориб қулочин,
Гўё бир буюк лочин
У чинорга ўтирди,
Гўёки ўқдай урди.
Чинор томири блан
Кўкарган ери блан,
Қўпорилди гувиллаб,
Шамол каби увиллаб,
Зўр шохлар ерга кетди,
Томир осмонга етди.
Ер узра тушиб Бун'ёд
Бўлиб дун'ё-дун'ё шод,
Гўзал дулдул отида,
Отининг қанотида,
Кўзларида зўр ёғду,
Кулиб турар эди у.
Кўрсатгучига зўр иш,
Эл сўзлар эди олқиш.
Юрак ёрилгудай хон

Хурсанд эди бепоён.
Паризод бўлиб беҳол
Туриб қолган эди лол.
Тўй бўлади дея эл,
Боса берди гўё сел.
Барча шошиқар эди,
Тўй деб ошиқар эди.
Қотиб қолган Паризод
Олдига келди Бун'ёд.
Секин қўлин узатди,
Қалбига зўр тош отди.
Паризод бир эмранди,
Қош-қовоғи чимранди:
„Тўғри, — деди, — сен ютдинг,
Совуқ қўлимни тутдинг,
Нима қилай, розиман,
Ўзимдан норозиман.
Бахтим очилмади ҳеч,
Айтганим бўлмади ҳеч.
Фақат ағар унасанг,
Унаб йўлга жўнасанг,
Яна бир шарт қўярдим,
Яна синаб кўрардим.
Шундан сўнгра умрбод
Сенга бўлар Паризод“.
Бун'ёд ҳам рози бўлди:
„Гапир, — дея букулди, —
Гапинг бўлса айтабер,
Кўнглинг тўлса айтабер.
Ҳарбир ишни биларман,
Ҳарнимани қиларман.
Кўнглингни ололмасам,
Бир ором сололмасам,
Йўлдош бўлолмасман ҳеч,
Сен ҳам ундай ёрдан кеч“.
Тикка туриб, Паризод
Шартин эшитди Бун'ёд.

„Кун ботарда бир ёвуз
Дев бор эмиш, ялмағуз.
Одамга душман эмиш,
Қон эмиш унга емиш.
Ҳар мусибат, ҳар офат,
Ҳарбир мудҳиш касофат,
Барча жабру-жафолар,
Ҳамма дарду-балолар
Ушандан келар эмиш.
Одамларни емириш —
Блан бўлар эмиш шод,
Кўнгли ғамлардан озод.
Ўзи бало тоғининг
Ва офат булоғининг
Бошида ўлтирармиш,
Куну-туну, ёз ҳам қиш.
Уни кўрган ҳар чаман,
Қўяркан тупроққа тан,
У тақилган ҳарбир гул
Тўкилар экан буткул.
Уни кўрган ҳарбир жон
Тез бўлар экан хазон.
Дар'ёлар қурур экан,
Балиқлар чурур экан.
Ундан ҳаркун табиат
Олар экан қора хат.
Икки ою, икки йил,
Юрсанг маҳкам боғлаб бел
Маконига борарсан,
Андомига қарарсан.
Ўртангизда жанг бўлур,
Икки олам танг бўлур.
Шуни жангда ўлдирсанг,
Ҳаётини сўлдирсанг,
Қўлинг блан одамзод
Балодан бўлса озод,
Девни ўлдириб агар,
Қайтиб келсанг безарар

Шу куни тўй бошлармиз,
Ғам-ғуссани ташлармиз“.

Паризод ерга боқди,
Бун'ёдга ўтлар ёқди.
Бўлиб хоннинг ҳоли танг,
Қотиб қолди ҳанги-манг.
Калаваси чувалди,
Бор умиди йўқолди.
Таажжубда халойиқ,
Кўзига ёш олди жиқ.
Бун'ёд узоққа боқди,
Чарвоққа, тоққа боқди.
Назари чўлга тушди,
Хув дея йўлга тушди.
Кўздан йўқолди шу он,
Тарқалди ҳамма ҳайрон.
Баланд тоғлардан ошди,
Далаларда адашди.
Водиларга кўз ёши
Тўкиб айланди боши.
Дар'ёлардан ўтди ул,
Яна узоқ кетди ул.
Юрти қолди узоқда,
Тушунчаси тузоқда.
Зўр бир ишга қўшиб бош,
Ўзига ўзи йўлдош.
Узоқ чўлларга етди,
Қайноқ кўлларга етди...
Поёни йўқ кенг саҳро
Ўт пуркаб солди садо.
Оёғи, остида қум, ...
Ётади уюм-уюм.
Бирор кўкат кўринмас,
Бирор жонвор уринмас.
Ёнига тушиб қуёш
Куяр эди ичу-тош.

Бошдан тер қуяр эди,
Оёғи куяр эди.
Ҳалқумлари бўлиб қоқ,
Тоқатлари бўлиб тоқ,
Қимирлар эди секин,
Зўрға олар эди тин.

Бир йилдан сўнг баногоҳ
Бир сирдан бўлди огоҳ:
Поёни йўқ кенг чўлда,
Қайнаган қумлиқ кўлда,
Бир зўр дарахт кўринди
Ушанга кўз тутинди.
Кўп толиққан бу одам,
Шу томон қўйди қадам.
Дарахт қуриган эди,
Қуриб чириган эди.
Эди минглар ёшида,
Унинг баланд бошида
Қуш уяси бор эди,
Ҳам зўр ҳамда тор эди.
Дарахтга бир зўр илон
Чирмашиб у ошиён
Сари заҳар сочарди
Ҳам оғзини очарди.
Чақалар чирқиллашиб,
Фар'ёд қилиб тутлашиб,
Онани кутар эди,
Қон-зардоб ютар эди.
Бағрини ўртаб бу дод,
Яқинроқ борди Бу'нёд,
Ёрдамга фаҳми келди,
Қушларга раҳми келди.
Қиличини чиқариб,
Дарахт ёнига бориб,
Уша ёвуз илонни,
Хуник ва мудҳиш жонни,

Тўғраб ташлади шу он,
Кумлар бўлди қизил қон.
Чақалар омон қолди,
Анча омон жон қолди.
Чақаларни қутқариб,
Илонни қонга қориб,
Дарахтнинг соясида,
Уя ҳимоясида,
Узоқ уйқуга кетди,
Жонига ором етди.
Кун чошгоҳдан оққанда,
Қуёш тикка боққанда,
Қўзголган каби бурон,
Гувуллаб қолди осмон.
Яшин учгандай бўлди
Пода кўчгандай бўлди.
Кўкни тутиб қаноти,
Бутун оламнинг оти,
Семурғ қуш келиб қолди,
Бун'ёдни билиб қолди.
Чангалида зўр арслон,
Тумшугида ботмон дон,
Кўзи ичидаги ўт
Оламни қилиб нобуд,
Уясига қўнмасдан,
Бир оз бўлсин тинмасдан,
Бун'ёднинг боши узра,
Чиза берди доира.
Жаҳон бузиб ўкирди,
Қаҳқаҳ уриб бўкирди.
Емак учун одамини,
Тортаберди у дамини.
Чақалари чирқираб,
Кўз ёшлари тирқираб,
Ялиндилар: " Қизгон, — деб, —
У бир гуноҳсиз жон, деб. —
Қизгон она, ўксизни,
Ўша қутқазди бизни.

Бўлмаса ўлар эдик,
Очилмай сўлар эдик.
Бизни ер эди илон
Айрилардинг, онажон“.

Семурғ ўйланиб қолди,
Қалбини шафқат олди.
Қумнинг бағрига ботган,
Қуёшда куйиб ётган,
Бун'ёдга соя солди,
Қанот остига олди.
Қуш номли бу буюк зот,
Ундаги кумуш қанот,
Бутун борлиқни тутди,
Бор осмонни бекитди.
Бун'ёд салқин сояда,
Бундай зўр ҳимояда,
Етти тунни ухлади,
Етти кунни ухлади.
Уйғона бермагач у
Босиб тобора уйқу
Семурғ дар'ёга кетди,
Ҳаял ўтмасдан етди.
Сувни шимирди чўллаб,
Қанотларини ҳўллаб,
Шу замон учиб келди,
Жаладай кўчиб келди.
Тўхтаб Бун'ёд қошида,
Бир силкинди бошида.
Бун'ёд уйғонди дарҳол,
Уни лол этди бу ҳол.
Бирдан туриб сесканди,
Қушни кўриб сесканди.
Одамларга ўхшаброқ
Семурғ бошлади сўроқ:
„Икки минг йилдан бери,
Шу кенг саҳронинг ери,

Бўлмишдир менга макон.
Мендан бошқа бирор жон,
Келолмади бунга ҳеч.
Қумлар кўчиб эрта кеч,
Ватанидан ажралди,
Сахро гиёҳсиз қолди.
Қуртлар сарсон бўлдилар,
Учган қушлар ўлдилар.
Бунда фақат топди жон
Сен ҳалок қилган илон.
Ҳеч ёғмади ёмғир ҳам,
Ер кўрмади зарра нам.
Қадам босмади инсон,
Даримади ҳеч ҳайвон.
Шунча йил ёлғиз турдим,
Ер ва осмонни кўрдим,
Сўйла менга, эй одам,
Бошинга тушди не ғам?
Зўр бир мардлик қилибсан,
Лекин бекор келибсан,
Тилагингни айт менга,
Не кўмак берай сенга?"

„Мени гўзал Паризод
Жўнатди, — деди Бун'ёд. —
Дун'ёни ғамга кўмган,
Жафо-аламга кўмган
Девни бир кўрмоқчиман,
Кўриб ўлдирмоқчиман.
Одамларга бахт бермоқ,
Бахтлиларга гул термоқ,
Элдан шиорим бўлди,
Номус ва орим бўлди.
Шуни қилсам Паризод,
Ёрим бўлиб, қилур шод".
Қуш дедик: „Эй инсон,
Бекор бўлибсан сарсон,

Паризод хўп алдапти,
Қўрқинч йўлларга сопти.
Хоннинг қизи дев блан,
Ошна эди бурундан.
Ёмон кўрганларини,
Душман билганларини,
Йўллар эди ўшанга,
Дўст эмас экан санга.
Сен бу йўлда ўларсан,,
Аниқ қурбон бўларсан,
Девга бормай қўяқол,
Бошқа қизни деяқол“.
Эсга келиб Паризод:
„Қайтмайман, — деди Бун'ёд,—
Шер изидан қайтмайди,
Эр сўзидан қайтмайди.
Уни кўмгунча уят,
Ўлганим яхшироқ бот.
Шунинг учун бораман,
Нима бўлса кўраман“.

Қушда меҳр уйғонди,
Юрагида ўт ёнди:
„Кел эса устимга чиқ,
Менинг қанотимга чиқ.
Бир нафас ўлтиргил жим,
Бир нафас кўзингни юм.
Мен кунингга ярайин,
Сени олиб борайин,
Денгизлардан ўтганда
Дун'ёни сув тутганда
Кўзларинг очилмасин,
Ҳаёлинг сочилмасин.
Ўзингни йўқотмагил,
Яна сувга отмагил,
Сени олиб борарман,
Курашингга қарарман.

Ўлсанг гуноҳ ўзингда,
Қўрқув билмас сўзингда.
Агар девни ўлдирсанг,
Ерни қонга тўлдирсанг,
Яна олиб қайтарман,
Офаринлар айтарман“.

Қанотга чиқди Бун'ёд,
Кўзини чирт юмди бот.
Ва семурғ қилди парвоз,
Дун'ёни тутди овоз.
Кун ботар томон кетди,
Тун ётар томон кетди.
Семурғ остида дун'ё
Айланган бўлди гўё;
У ўқдай учиб ўтди,
Яшиндай кўчиб ўтди,
Еру-кўкка солди жар,
Шовқинига дун'ё кар.
Хезлаганда юрт олди,
Ўлкалар кетда қолди.
Қолмай ўтмаган ери,
Уча-уча охири,
Ўрмонликка етишди,
Шувуллаб пастга тушди:
Ялмағузнинг қошидан,
Дарахтларнинг бошидан
Вабо ўтгандай бўлди,
Бало етгандай бўлди.
Семурғ бир силкинди бот,
Кўзини очди Бун'ёд.
Кун ботарда бир ўрмон,
Унга бўлди намоён.
Дарахтларга кўз солди,
Оғир ҳайратда қолди.
Тикилди суқ киргудак,
Бунда ўсган ҳар терак,
Боши осмонга етган,

Кукка чирмашиб кетган.
Атрофга жилва қилди,
Нафаслари тикилди.
Семурғ деди: „Эй ботир,
Кел энди, ўрнингдан тур!
Бориб душманингни топ
Қилич сол, бўйнидан чоп.
Жўна, бахтинг бор бўлсин,
Ўткир қилич ёр бўлсин.
Сени шунда кутарман,
Келмасанг қон ютарман“.
Ва у кўздан йўқолди,
Бир кесак бўлиб қолди.
Бун'ёд ўрмонга кирди,
Сув кечиб қонга кирди.
Ўткир қилич қўлида,
Борар экан йўлида
Дарахтлар қулар эди,
Йиртқичлар ўлар эди.
Ўрмонда ҳарнаки бор
Қурту-қушу жонвор,
Қарши олар эдилар,
Назар солар эдилар.
Бу ҳам бўлар деб қурбон,
Эдилар кўп пушаймон.
Чумчуқлар чирқирарди,
Булбул йиғлаб турарди.
Бун'ёд эса мардона,
Марду баҳодирона,
Ўрмонда борар эди,
Девни ахтарар эди.
Ошиқарди кўрай деб,
Қаршисида турай деб.
Қилар эди кўп армон,
Топай деб дардга дармон.
Бун'ёд етти кун кезди,
Етти қора тун кезди.
Энг охири тун чоғи,

Бир ҳид сизди думоғи.
Тани жимирлаб кетди,
Қалби қимирлаб кетди.
Бораберди у ҳамон,
Гувиллаб қолди ҳар'ён.
Ўрмон шатирлаб қолди,
Барглар патирлаб қолди.
У яна юрди бир оз,
Охир дев чиқди пешвоз.
Секин-секин юрарди,
Қаҳқаҳ уриб турарди.
Думидан бошигача,
Бошдан оёғигача
Хурсандлик олган эди,
Шодликда қолган эди.
Заҳар томар тишидан,
Ўлим ёғар ишидан.
Шохи осмонда эди,
Тирноғи қонда эди,
Бун'ёдга кулиб боқиб,
Нафсига йигит ёқиб:
„Салом, ўғлим, кел, — деди, —
Душман эмас эл, — деди, —
Омон-эсан бормисан?
Паризодга ёрмисан?
Гўзал қизим омонми?
Шўх юлдузим омонми?
Тилагингни айт менга,
Не мурод керак сенга?“
Йигит сўзга бошлади,
Гапни тизиб ташлади:
„Бун'ёд сенга эл эмас,
Эл бўлганни дев емас.
Сен бир офат эмишсан,
Зўр қабоҳат эмишсан,
Одамизоднинг ёви
Ўғлонларнинг гўркови
Ўзинг эмишсан ёлғиз.

Паризод деганинг қиз,
Қанча дўстинг бўлса ҳам,
Алам ютиб ўлса ҳам,
Бошингга етажакман,
Ўлдириб кетажакман*.
Бун'ёд қилич чиқарди,
Ўрмон ялтираб қолди.
Бун'ёднинг қаҳри келди,
Девнинг ҳам заҳри келди.
Кўзларидан ўт сочди;
Ўрмонликдан тун қочди.
У ҳар оғиз очганда,
У ҳарбир ўт сочганда,
Зўр бир ёнғин кетарди,
Қанча ўрмон битарди.
Нафасидан зўр бўрон
Кўзгалар эди ҳар'ён.
Томирлар кўчар эди,
Дарахтлар учар эди.
Осмонни қушлар тутиб,
Ҳаммаси ҳам қон ютиб,
Чирқирашиб турарди,
Зўр курашни кўрарди.
Тўкилар эди қонлар...
Барча йиртқич ҳайвонлар,
Кезарди бесарамжон,
Сақлаб қолмоқ учун жон.
Бун'ёдни ютмоқ учун,
Бўғзидан тутмоқ учун,
Дев ҳамла қилар эди,
Ба'зида қулар эди.
Оташда эди ичи,
Баҳодирнинг қиличи
Ялтирарди бошида,
Кулар эди қошида.
Бун'ёд қилич солганда,
Ҳарбир сирмаб олганда,
Девни узиб ўтарди,

Узиб, бузиб ўтарди.
Тўхтамади қонли жанг,
Бўлди девнинг ҳоли танг.
Икки куну-икки тун
Солишди улар бутун.
Тинимни билмадилар,
Ярашга келмадилар.
Бун'ёд¹ қиличи блан.
Заҳарлик учи блан
Девни бурдалайберди,
Қилич қон ялайберди.
Дев макон қурган ўрмон,
Бошдан оёқ бўлди қон.
Қилични ҳар солганда,
Ҳарбир сирмаб олганда,
Бир жойни олиб ўтди,
Бир раҳна солиб ўтди.
Охири жон қолмади,
Жону-дармон қолмади.
Қилич буғзидан тутгач,
Тоғ каби ёриб ўтгач,
Дев ҳарсиллаб қулади,
Бир қарсиллаб қулади.
Дев қулаб йиқилганда,
Бирдан яксон бўлганда
Ерлар қимирлаб кетди.
Зилзила гурлаб кетди,
Чўзала тушган чоғи,
Девнинг бошу-оёғи
Ўрмонни тутиб кетди,
Сигмай четга ҳам ўтди.
У типирлаб берди жон
Ва жим-жит қолди ўрмон
Шундан сўнг ботир Бун'ёд
Бўлиб ўзида йўқ шод,
Қилични ювиб олди,
Бир ўпиб, қинга солди.
Паррандалар барчаси,

Гўзали, ой парчаси
Ботирни узатдилар,
Алқишлаб кузатдилар.
Йигит Бун'ёд мардона,
Марду баҳодирона,
Юриб ўрмондан чиқди,
Гавго ва қондан чиқди.
Ботир ғоят беқарор,
Семурғига интизор
Турар эди кўз тутиб,
Ҳар кўзини юз тутиб.
Кесак бўлиб ётган қуш,
Гўё кўрган каби туш
Қонлар тўкилганини,
Бун'ёднинг енгганини;
Ботирнинг ғуссадан пок,
Дев бўлганини ҳалок, —
Билар эди ҳаммасин,
Кесак бўлиб кўлкасин
Ерга солиб ётарди,
Ором олиб ётарди.
Бун'ёд келган замон ул,
Шодликка тўлди буткул.
Бир айланиб қуш бўлди,
Бун'ёд кўнгли хуш бўлди.
Ботир йзидан ўпди,
Икки кўзидан ўпди.
Деди: „Кел, устимга чиқ,
Менинг қанотимга чиқ!
Энди кетга қайтайик,
Элга дoston айтайик.
Ботир йигит кетдик, бўл!
Келган жойга етдик, бўл!“
Ботир қанотга чиқди,
Зўр „дулдул от“га чиқди.
Кўзини юмган замон,
Хаёлга чўмган замон,
Семурғ кўкда йўл олди,

Ўрмонлар кетда қолди.
Бир юрт кўчиб боргандай,
Кўчиб-учиб боргандай,
Шовқун-сурон зўр эди,
Ва беимкон зўр эди.

Гўзал қуш қанотида,
Кўкнинг чопқир отида,
Учиб бораркан Бун'ёд
Хаёлида Паризод.
Қуш кенг саҳрога етди,
Инига қараб кетди:
„Эй Бун'ёд, кўзингни оч,
Жаҳонни кўр, назар соч!
Энди йўлни топарсан,
Керак бўлса чопарсан,
Бор, яхшилар ёр бўлсин,
Ботир, бахтинг бор бўлсин“.
Қайтадан қўл ушлашиб,
Семурғ блан хушлашиб,
Бир-бирини қучоқлаб,
Меҳру-муҳаббат боглаб,
Ажралдилар иковлон.
Бун'ёд жаҳонни жавлон
Уриб яна йўл кетди,
Саҳро блан чўл кетди.
Тоғлар ошди, қир ошди,
Ойлар бўйи адашди.
Сўнгги қирдан ўтганда,
Ўз юртига етганда,
Кунларини санади,
Тунларини санади.
Англади роса уч йил
Кезганини муттасил.

Роса уч йил ўтганда,
Оламни гул тутганда,

Ям-яшил эрта боҳор,
Паризодга интизор,
Бун'ёд бўлди намоён
Ҳам хурсанду ҳам ҳайрон,
Юраги уриб келди,
Оламни кўриб келди.
Паризодни сўроғлаб,
Бағрини ўтга доғлаб,
Хоннинг эшигин қоқди,
Эриб сув бўлиб оқди.
Паризодни кўргали,
Аҳволини сўргали,
Жаҳонни уриб жавлон,
Семурғ блан икавлон
Осмонда учганини,
Ёвуз девнинг танини,
Қиличда тўғраганин,
Олганин унинг жонин, —
Сўйлагали шошарди,
Дар'ё каби тошарди.
Қалбини бир оғир ғаш
Уртарди мисли оташ:
„Не кечди пари ҳоли,
Сўлмадими ниҳоли?
Узоқ уч йил муттасил,
Нелар қилди экан ул?“
Дея азоб чекарди,
Зўр изтироб чекарди.
Бун'ёд саройга кирди,
Тахт турган жойга кирди.
Ўзини йўқотди хон,
Ботирни кўрган замон.
Хоннинг юзига қараб
Қалби ичра оралаб
Бун'ёд баҳодирона,
Сўз бошлади мардона:
„Оламни кўриб келдим,
Девни ўлдириб келдим.“

Дар'ёларни қуритган,
Балиқларни чуритган,
Инсонни дарду бало
Блан қилган мубтало
Ёвузнинг оти ўчди,
Оту ҳаёти ўчди.
Керакким қилмай жафо,
Ва'дага айлаб вафо,
Паризодни бергайсан,
Ул озодни бергайсан.
Тўй бошламоқ лозимдир,
Куй бошламоқ лозимдир*.
Қовоғини уйиб хон,
Уятига куйиб хон,
Сўзга киришди ожиз:
„Сенга ва'да қилган қиз,
Сўзингга жавоб берсин,
Керак бўлса тоб берсин.
Ихтиёри ўзида,
Турган бўлса сўзида.
Тўй бошлармиз шул замон,
Бўлишармиз шодмон.
Қани Паризод келсин,
Ўша ҳур, озод келсин*.
Мулозимлар чопдилар,
Паризодни топдилар.
Пайдо бўлгач Паризод,
Ҳайратда қолди Бун'ёд.
Ихтиёри йуқолди,
Совуқ бир терда қолди:
Хоннинг қизи Паризод,
Ғамгин эмас жуда шод,
Ўғлин олдиға солиб,
Қизин кўлиға олиб,
Келар эди ул томон,
Боқар эди кўп ёмон.
Бун'ёд ҳанги манг қолди,
Ҳоли-зори танг қолди.

Унга Паризод маккор
Шуларни қилди изҳор:
Чупонни севолмадим,
Ҳеч кўнгил қўёлмадим.
Ғурбатга қолганимнинг
Девга юборганимнинг,
Сабаби шунда эди,
Кўнглим тугунда эди.
Ўлиб кетар деб эдим,
Чуриб кетар деб эдим.
Қанча ботир бўлсанг ҳам,
Зўр баҳодир бўлсанг ҳам,
Тушагинг хас деб билдим,
Аслингни пас деб билдим.
Севалмадим сени мен,
Чунки мен хон қизи мен.
Мен саройнинг эрига,
Отамнинг вазирига
Аллақачон текканман.
Шарт қилиб сафарга сан
Чиқиб кетган кунингда,
Йўлда бўлган тунингда,
Тўй бўлиб ўтган эди,
Ҳамма иш битган эди*.

Ерга тикилганча хон,
Жим қолди узоқ замон.
Паризод ерга боқди,
Бун'ёд ўтда туюқди.
Не айтарин билмасдан,
Тили сўзга келмасдан,
Ғазабда ёнар эди,
Ёнар — қийналар эди.
Паризодни, хонни ҳам,
Икки номард жонни ҳам,
Қиличдан утказмоққа
Ўлимга ютқизмоққа

Ҳозир эди шул замон,
Ўт ичида беомон.
Шу ғазаб, шу ўч блан,
Шу қасос, шу куч блан
Саройни ташлаб чиқди,
Кўзини ёшлаб чиқди.
Бевафо хон қизини,
Номард хоннинг ўзини,
Унутмади ҳечқачон,
Қарғаб ўтди беомон.

3. IV. 39.

ОЙГУЛ ВА БАХТИЁР

Болалик кунларимда,
Уйқисиз тунларимда,
Кўп эртақ эшитгандим,
Сўйлаб берарди бувим.
Эсимда ўша дамлар:
Ўзи учар гиламлар,
Тоҳир-Зухра, Ёрилтош,
Ойни уялтирган қош,
Ўт боғлаган қанотлар,
Беқанот учган отлар,
Бахтиёр блан Ойгул,
Қиз бўлиб очилган гул.
Сўйлагучи деволлар,
Бола бўп қолган чоллар...
Бувимнинг ҳар қиссаси
Ҳарбир қилган ҳиссаси
Фикримни тортар эди,
Ҳавасим ортар эди.
Тинглар эдим бетиним
Узун тунлар ётиб жим,
Сезаолардим кучин,
Кўпи ёлғон, кўпи чин.
Аммо, Ойгул-Бахтиёр
Эртагини у такрор

Қилар эди ҳар кечин:
Жамбил деган томонда
Жуда қадим замонда
Қуллар ис'ён қилдилар.
Жангга кириб қўшинлар
Урушиб ою-кунлар
Дун'ёни қон қилдилар.
Тинчлик тугаб оч элда
Мамлакат қолди селда.
Даҳшат ичра ёниб хон
Ҳар томон қилди фармон.
Тўхтамай довул қоқди,
Майдонларга ўт ёқди.
Ўз ҳолига қилиб ор,
Тикиб қатор-қатор дор,
Кўзларига тўлиб қон,
Замбараклар бўшатди,
Тани заҳарга ботди.
Жамбил эли кўп замон
Тўпалон бўлиб ётди.
Бир ғазаб ичра жони,
Жамбилнинг золим хони
Кечар элнинг қонида,
Қулларнинг ис'ёнида
Ўтарди ою-кунлар,
Қонга ғарқ булиб тунлар.
Чайқар оғриқ бошини,
Очлар тўкиб ёшини,
Олишарди куну-тун,
Яланғочлар ҳам бутун
Берарди майдонда жон,
Талаб қилиб ҳақ ва қон.
Асло қўрқмай ўлимдан,
Ўч оларди зулмдан;
Сра қилмай андиша
Чопарди қўлда теша;
Бирави ушлаб касав,
Савалайди келса ёв.

Болтаси бор бирининг
Ўлим келмас унга тенг,
Агар дуч келса шу чоқ
Ағдарарди бўлса тоғ.
Чури бўлган отинлар
Қул аталган хотинлар;
Кумушдай оппоқ соқол
Кўкрагини босган чол.
Ёш гўдаклар, жувонлар,
Новқирон паҳлавонлар
Жон оларди бериб жон,
Ва қанча-қанча қурбон
Ётар эди қоқ ерда,
Танлари бурда-бурда.
Ўтиб юзлаб-минглаб йил,
Бундай тарихни Жамбил
Кўрмаганди умирда...

Ис'ёнчи кекса Дархон
Қулларга бошлиқ эди.
Қизи Ойгул ютар қон,
Кўзлари ёшлик эди.
Ота-бола икавлон
Қуллар учун бериб жон,
Хонни ўлдирмоқ учун,
Кўтариб элнинг кучин
Кезардилар ис'ёнда,
Минг алам, минг фиғонда.
Ис'ён бостирилган кун
Дархонни қилиб тутқун
Саройга келтирдилар.
Ясов тортиб қўшинлар
Совлат блан турдилар.
Сўнг золим хонга улар
Таъитдилар Дархонни:
„Шу бошлаган ис'ённи.
Шудир Дархоннинг ўзи,
Маъна бу Ойгул қизи..“

Тикиларди золим хон,
Тикилар эди Дархон.
Ёндиргудай жаҳонни
Қул қилгудай ҳар жонни
Ўт бор эди кўзида,
Зўр талваса юзида
Ва хон ташлаб кўз қирин
Сўради бирин-бирин:
„Қани сўйлагил Дархон,
Не фойда берди ис'ён;
Кимлар ўлди, ким омон?“
Дархон сўз бошлб деди:
„Мен ва қизимдан бошқа
Ўлмаган қул қолмади,
Кириб шунчалик ёшга
Кўрмовдим шунча қонни
Шунча зору-фигонни.
Эл хону-монин, буткул
Сен ўт ёқиб этдинг кул.
Жамбил эди бир бўстон
Қилдинг уни гўристон.
Сендай қонхўр золимдан
Қолмасин деб бирор зот,
Бош кўтардик, зулмдан
Бўлмоқчи эдик озод.
Лекин бу гал бўлмади,
Аммо тилак ўлмади:
Бир кун сени йиқармиз,
Ва қабрга тиқармиз“.
Хон қовоғини уйди,
Булутлар ёмғир қуйди,
Яланғочлаб қилични
Қулнинг бўйнига солди.
Боши кетган қуш каби
Дархон типирлаб қолди,
Ерлар қонга бўялди.
Имо қилди золим хон,
Сарой бўш қолди шу он.

Қулнинг гўзал қизига
Яқин келди, юзига—
Ўлгундайин тикилди.
Қизнинг олдида бу хирс
Кўрсатиб ёввойи ҳирс
Ерга қадар букилди;
Кўзида ҳийла кулди,
„Чўри қиз, энди менга
Хотин бўлурсан“ деди,—
„Ҳашаматли саройда
Отин бўлурсан“ деди.
Қиз живирлаб бадани
Севмайман, — деди, — сани.
Йўқ. Бўлмасман, ўйлама,
Бундай сўзни сўйлама.
Сен отамдан айирдинг
Қанотимни қайирдинг,
Кўзғолон қилиб ўлган
Шунча қуллар номидан
Нафратим бордир сенга,
Ўзинг ўйлаб кўр танга: .
Сен одам эмас-ку сан,
Ҳайвондан ҳам паст-ку сан,
Хотин бўлмасман асло,
Келса бошимга бало
Уни сендан кўрарман
Доим қарғаб юрарман.
Тақдирим ёр бўлса-ю,
Фурсат қулай келса-ю
Сени агар ўлдирсам,
Танингга ханжар урсам,
Дун'ёда энг бахтиёр
Одам бўлардим номдор“.
Золим хон кўп тутоқди,
Ғазаб ўтида оқди.
Қутириб қаҳри келди,
Илондай заҳри келди.
Жаҳлига чидолмайин,

Ҳеч сўз дея олмайин
Жаллодларни чақириб,
Йиртқишларча бақириб
Ундан ўчини олди,
Қизни зиндонга солди,
Бир ёмон ўйга толди.

Золим хон саройида
Кекса бир қул бор эди.
Куни ўтар қайғида,
Ҳар нарсадан хор эди.
Уни дердилар Тарлон,
Ўлдирилганда Дархон,
Тоқати ҳеч қолмади,
Асло чидай олмади,
У қайнаган қонини,
Фар'ёд чеккан жонини
Қўймоққа топмади жой.
Хира бўлди кўкда ой,
У гўё бир буюк тоғ
Юзида минг йиллик доғ,
Чунки зиндон тагига
Ташланган бизнинг Ойгул.
Ғаш солар юрагига
Азоблар уни буткул.
Бу золим хон Ойгулни
Ўлдирар деб албатта
Қайғуси эди катта.
Ахир у топди йўлни:
Уйқига кетганда хон
Ойгулни қутқормоққа
Қаттиқ қасд қилиб Тарлон
Йўл солди зиндон ёққа.
Бордию арқон солди,
У зим-зиё чуқурдан
Қабирдай кўрқинч ўрдан
Ойгулни тортиб олди.

Бутун атроф қопқора,
Шундай мудҳиш тун ора
Ойгул блан қул Тарлон
Бўдилар йўлга равон.
Иккови ҳам жим эди,
Ахири Тарлон деди:
„Қизим, сени золим хон
Ўлдиражак беомон,
Мен сени қутқармоққа
Олиб келдим буёққа.
Фақат не ҳам қилардим,
Нима қила билардим?
Мен ҳам қулман, қанотим
Сеникидай қирқилган,
Менга ҳам ўша золим
Қилар ишини қилган.
Шунинг учун уч олиб
Бу ишини бузаман.
Сени сандиққа солиб
Дар'ёга оқизаман.
Агар ўлмасанг, биров
Сув бўйида қилиб ов
Сенга дуч келиб қолур
Сувдан чиқариб олур.
Бир кунингни кўрарсан,
Ўйнаб-кулиб юрарсан!“
Азоб ичра ёнар жон,
Қора кунда қул Тарлон
Қизга қайғудош келди,
Ғамига йўлдош келди.
Қони қочиб юзидан,
Қизнинг қора кўзидан
Ёмғир каби ёш келди.
Секин тушди сандиққа,
Сандиқ ҳам тиққа-тиққа
Бўлиб Ойгулни олди
Хипча бели буралди.
Тарлон яна нон солди.

Нон демаки, жон солди.
Атрофга кўз ташлади,
Сандиқни дар'ё томон
Сўнгра судрай бошлади.
Уйқида эди ҳар'ён
Сувга ташлади уни.
Ойгул ҳам оқиб кетди,
Ва қулнинг юрагини
Ўт бўлиб ёкиб кетди,
Бир чақмоқ чақиб кетди.

Уйқудан уйғониб хон
Ойгулни сўрамади
Зиндонга ташланган жон
Не бўлди ҳам демади.
Ичдан севиниб Тарлон
Юраркан уён-буён
Ҳеч нарсадан беҳабар
Кўзи кўр, қулоғи кар
Бўлиб кўринар эди,
Тинмай уринар эди.
Тинчлик эди саройда
Қиз бўлса катта сойда
Сув юзида бетиним
Оқиб борар эди жим.
Ойгул шу ҳолда уч ой
Муттасил оқиб борди,
Қанча дар'ё, қанча сой
Уни узатиб қолди,
Лекин ҳечким тутмади...
Ҳечбир савдо ўтмади
Ва фақат тугаб нони
Пича қийналди жони.
Ўртаниб аламидан
Шу ҳолда кетиб борди.
Ахири Жаржон деган
Бир юртга етиб борди.

Жаржоннинг даласида
Дар'ёнинг ёқасида,
Бир чол ўтин терарди
Доим шунда юарди.
У бир кун жуда хорди,
Озгина тин олгани,
Бироз эркин қолгани
Дар'ё лабига борди.
Ва шу чоқда қарри чол
Бир нарса кўриб қолди.
Ҳовлиқиб, бўлиб хушҳол,
Қаққайиб туриб қолди.
У йўқ эди ўзида:
Бир сандиқ сув юзида
Лопиллаб келар эди
Тўлқинда елар эди.
Олмайин икки кўзин,
Ечинасолиб дарҳол
Сандиқ кетидан узин
Дар'ёга ташлади чол.
Бир пастда тутиб олди,
Қирғоқ сари чиқарди.
Сандиқни очмоқ учун
Сарф этди бутун кучин.
Сра очаолмади,
Тоқати ҳеч қолмади.
Энг сўнгра ўроқ солди,
Тешди-ю ҳайрон қолди:
Эски сандиқ ичида
Бир қиз кўринар эди,
Унда қийналиб жуда
Ҳа деб уринар эди.
Содданинг тили қотди
У ўзини йўқотди,
Оғир бир ўйга ботди:
„Эҳтимолки бу қиз бир
Савдогарнинг қизидир.“

Эҳтимолки бир суқсур,
Бир парининг ўзидир.
Чўкиб, балки, кемаси,
Бу қиз кеткандир оқиб,
Дар'ё бўйлаб улоқиб;
Эҳтимол бир онаси
Қолгандур бағрин ёқиб“.
„Сўйласангчи, ҳой одам,
Нега ҳеч урмайсан дам?“
Дея чол қизга айтди,
Ойгулдан жавоб қайтди:
„Агар сандиқни ёрсанг,
Омон эсон-чиқарсанг
Сенинг қизинг бўлурман,
Жуда ҳам бой қилурман“.
Ташвишга солиб бу ҳол
Жуда ҳайрон қолди чол,
Лекин ҳеч ишонмади,
Кўнгли гапга қонмади.
„Эл олдида очай,—деб,—
Ёмон бўлса қочай,—деб
Сандиқни кўнгли содда,
Бозорга олиб кетди,
Қун бўйи терган ҳама
Утини қолиб кетди.

Бозорда қарри чолни
Ўғри дея тутдилар.
Ура-сура шўрликни
Подшо сари элтдилар.
Подшо ҳам ғазаб блан
„Бу нима“ деб сўради,
Соқчилар бир гап блан
Атрофини ўради,
Чолнинг тили тутилди,
Қўрқди, ўпкаси тўлди,
Секин: „билмайман“ деди,
Бўздай оқарган эди.

Сўнг подшо қиличини
Яланғочлаб бир солди.
Бечора чолнинг тани
Шу он бекалла қолди.
Қўшинлар питирлашиб
Сандиқни тез очдилар,
Жонли бир нарса кўриб
Тура-тура қочдилар.
Сандиқдан бир жонивор
Қоматини кўтарди,
Чинордайин бўйи бор
Одамга ўхшар эди . . .

Ойгул туриши блан
Сарой чарақлаб кетди,
Ҳамаёқ бўлиб равшан,
Уйлар ярақлаб кетди.
Ой деганда юзи бор,
Кун деганда кўзи бор
Бир гўзал қиз қаршида,
Бебаҳо эди жуда.
Қалдирғоч қошларидан,
Тўниб қарашларидан
Ҳаёт сочилар эди,
Гуллар очилар эди.
Подшонинг ақли шошди,
Ўт ичида туташди.
Ҳар томонга югурди
Дам ўтирди, дам турди.
Бундай гўзал юлдузни,
Бунчалик барно қизни
Асло кўрмаган эди,
Ишрат сурмаган эди.
У чандон яқин келиб
Еб қўйгудай тикилиб:
„Сен менга теккин“ деди.
Қиз ундан жирканарди,
Ичи ўтда ёнарди.

Подшодан қиларди ор
Ўзини сезарди хор.
У ишлатиб бир ҳийла
Топиб қулай васила
Кетмоққа қилди қарор:
„Майли тегайин сенга,
Бунинг учун сен менга
Қирқ кун муҳлат бергайсан,
Озгина тин бергайсан.
Жуда ҳам ҳолдан оздим,
Сандиқда ўлаёздим!“
Подшо сра кўнмади
Қиз дегани ўнмади.
Ахири қиз уч кунга
Қўй деб ялворди унга,
Ҳамон бўлмади рози:
„Барча тошу-тарозу
Бир кунга чидай олур,
Ўйнаб ғаминг тарқалур,
Сўнгра тўйни қилурмиз,
Эру-хотин бўлурмиз“.
Қиз гўё кўнган каби
Подшога индамади.
Подшо ҳам қизга энди
Ҳечбир нарса демади.
Қўшилиб қирқ қизларга
Ойгул ташқари чиқди,
Кўзи тиниб бўзларга
Шўрликни қайғу йиқди:
Ичида ёна-ёна
Чўмилмоқни баҳона
Қилиб, Ойгул қизларни
Дар'ёга олиб борди.
Қирқ қизлар бирин-бирин
Ечина бошлар экан,
Айтиб бир-бирин сирин
Пичинглар ташлар экан,
Юзи гул, сочи сумбул

Бизнинг қайғули Ойгул
Бироз ўйлаб турди-да
Кўзини чирт юмди-да
Ўзини сувга, отди,
Шу ондаёқ у ботди.
Ойгулни Жайхун балиқ,
Олди-ю ютиб кетди.
Томоғидан қилчалиқ
Оп-онсон ўтиб кетди.
Қирқ қизлар саросима
Чувуллашиб қолдилар:
„Нима гап, нима, нима“
Дея шовқин солдилар.
Ҳаммалари ноилож,
Ба'зилари яланғоч
Саройга югурдилар
Ва подшога билдириб
Дириллашиб турдилар.
Подшо ҳам чапак уриб
Дар'ёга, чопиб борди,
Зир югуриб ахтарди.
Лекин унда кимса йўқ,
Дар'ё ҳам силлиқ-силлиқ
Ҳар кунгидай бетиним
Оқиб борар эди жим.
Подшо эди хўп нолон
Нима учун бир кунга
Муҳлат бердим деб унга,
Ўлгидайин пушаймон
Ичини ит тирнади.
Зиёда бўлди дарди,
Ер ва кўкни у яниб
Ўз ўтига ўртаниб
Юриб қизни ахтарди.

Гўзал юрт Сусамбилда
Бир подачи бор эди.

У машхур эди элда,
Номи Бахтиёр эди.
Гўзал эди ва чинор
Қоматига эди, зор.
Кўкраклари бутун бир
Офтобни яширарди.
Танларида бир умр
Ўт ловуллаб турарди.
Қиличдай ўткир эди,
Рустам каби зўр эди.
Аммо элда хор эди
Камбағал, ночор эди.
У доим боқиб пода
Юрар эди саҳрода.
Чўлларда яшар эди
Қирлардан ошар эди.
Қалбида минг турли доғ
Кўз ёши булоғ-булоғ.
Сув ёқалаб бораркан
Ҳар томонга қараркан,
Балиқ овлаб дар'ёда
Юрганларга йўлиқди.
Шу чоқда унинг содда
Кўнгли бироз тўлиқди.
„Жиндай нон борми?“ деди,
Балиқчи танти эди:
„Йўқдир берар нонимиз,
Лекин куяр жонимиз.
Майли, шу сафар тўрга
Чиққанин ол ўзинга.
Узун умринг бор бўлсин,
Бола, бахтинг ёр бўлсин“.
Рози бўлди Бахтиёр
Ва толиига шу бор
Жайхун илиниб қолди,
Улкан балиқни олди.
Икки ҳўкизга ортиб
Олдиндан ўзи тортиб

Уйга томон йўл солди,
Ҳовлиқиб толиб келди
Уйига олиб келди.

„Ота“ деди у, дарҳол
Ҳозир бўлди қарри чол
Ва ота бола иков
Балиққа солдилар дов.
Отаси пичоқ солди,
Ўғли ойболта солди.
Балиқ қорнин ёрганда,
Пичоқ белга борганда
Чол бирдан чўчиб қочди,
Бахтиёр ғазаб сочди.
Балиқ қорнида шу он
Тебраниб уён-буён
Ойгул кўзини очди.
Ва Бахтиёрни кўрди,
Бошига қон югурди,
Қора кўзлари ёниб,
Бир муҳаббат уйғониб,
Қалби жизиллаб қолди,
Қизорди, бегап қолди.
Танасини қуршаб ўт,
Қипқизил мисли ёқут,
Титрагучи лаб қолди.
Ҳайронликда кўп замон,
Жим қолдилар учавлон.
Охирида қиз туриб
Уларга та'зим қилди,
Чолга қараб эгилди.
Улар яқин келдилар,
Ким эканин билдилар.
Ойгул: „Нон борми?“ деди,
Подачи танти эди:
„Нонимиз йўқдир билсанг,
Озгина сабр қилсанг;

Балиқни пиширармиз,
Биргалашиб еярмиз".
Ойгул унга хўп деди,
Чолга гапи кўп эди:
„Ота, қабул қилсангиз
Ўғлингизга тегайин.
Сиз ҳарнарсa десангиз
Мен бўйнимни эгайин“.
Чол довдираб ҳанги-манг
Жавобига қолди танг:
„Қизим, бизда ҳеч пул йўқ,
Моли-дун'ё буткул йўқ.
Қандайин тўй қиламиз?
Сени нима биламиз?“
„Мен дун'ё сўрамайман,
Бой одамга бормайман.
Сиз хоҳласангиз агар
Бошингизга тўкай зар...“
Чол рози бўлган каби
Ҳечбир нарсa демади.
Бахтиёрнинг юраги
Гупиллаб урар эди.
Бу ажиб учрашувдан
Барча хурсанд эдилар.
Жайхунни қайноқ сувдан
Олиб бирга эдилар.

Кеч ҳам кирди. Дала, чўл,
Туманга ботди буткул,
Чол дарров чўкиб ётди.
Бахтиёр блан Ойгул
Суҳбатида тонг отди.
Қулларнинг ис'енидан,
Ўлганларнинг қонидан,
Отаси солган фироқ
Бағрини ёққанини,
Сўзлаб чиқди у узоқ
Сандиқда оққанини.

Сўзлади золим хондан,
Эртак айтди Жаржондан,
Балиққа ютилганин
Тўрларга тутилганин,
Моли-дун'ени демай,
Подшоларни хоҳламай,
Подачини деганин,
Узоқ элдан келганин,
Сўзлаб ўлтирди Ойгул,
Очилиб мисоли гул,
Шодлигидан Бахтиёр
Қарарди такрор-такрор.

Ойгул дар'ёда балиқ
Қорнида ётганида,
Икки катта ҳалқалиқ
Гавҳар топувди унда.
Қадрини билган эди,
Эҳтиёт қилган эди.
Тонгда у йўқлаб чолни
Арз этди ушбу ҳолни.
Чол ўзини унитди,
Ойгул гавҳарни тутди:
„Мана бунинг бирини
Бозорга сотиб келинг,
Билиб унинг сирини
Олтинга ботиб келинг“
У, бозорга жўнади,
Юрса йўли унади.
Чол ушлаганча гавҳар
Бозорда юрар экан,
Харидор сўрар экан.
Битта катта савдогар
Хабардор бўлиб қолди,
Чолга ёпишиб олди,
Гавҳарга чангал солди.
Бир сандиқ олтин бериб
Чолни жўнатиб қолди.

У ҳам тезгина эриб
Сусамбилга йўл олди.
Лекин уста савдогар
Деяр эди ҳар сафар:
„Бахтим ёр бўлиб агар
Яна битта шундақа
Тополсам эдим ҳалқа,
Етти иқлимнинг божи,
Божи блан хирожи,
Қимматига сотардим,
Бир умр еб ётардим“,
Шунинг учун кўп хижил
Кезар эди элма-эл.
Яна кунлардан бир кун
Ойгул чолни чақирди,
Тагин бир ҳалқа берди.
Чол ўзида йўқ бутун,
Бозор томон югурди.
Дуч келиб у савдогар
Яна сўради гавҳар.
Чол: „бор“ деди, у бу бор
Эди жазманд харидор.
Чолни қўймай ҳолига,
Олиб чиқиб холига
Икки сандиқ олтинни
Нақт бериб олди уни.
Олтинни отга ортиб
Ўзи кучаниб тортиб
Сусамбилга бошлади,
Девдай қадам ташлади.
Олтинларнинг барини
Тўплаб ёшу-қарини
Чақириб, гўзал Ойгул
Яшнаб мисоли бир гул,
Бахтиёри ёнида
Оташ ёниб қонида
Каттакон кенгаш очди,
Лабларидан дур сочди.

Сусамбил тарихидан
Эзилганлар ҳолидан,
Подшоларнинг зулмидан,
Хўжаларнинг молидан
Сўзлади жуда узоқ,
Охири деди: „Броқ,
Бу ҳол узоққа кетмас,
Орзулар беиз битмас,
Сусамбилда биз янги
Хур дун'ё қурмоқчимиз.
Ҳар камбағал кўмакчи,
Бўлсин содиқ соқчимиз.
Бундай бир юртни фақат
Эзилганлар қурурлар.
Сўнг улар қават-қават
Соз уйларда турурлар“.
Бу сўз ешу-қарига
Мос бўлиб тушди жуда.
Эртаси тўда-тўда,
Гурас-гурас бўлиб эл
Келаберди боғлаб бел.
Хотинлар, ёш болалар,
Барча амма, холалар
Келабердилар ишга,
Ойгул янги турмушга
Бошлаб ош ва нон берди,
Жонсизларга жон берди.
Етимларга парвариш,
Есирларга ҳақ ва иш,
Болаларга саройлар,
Гўзал озода жойлар.
Ҳар қадамда бир бўстон,
Ҳар ерда бир гулистон.
Эллар учун чаман боғ,
Ҳар ёрга қайнар булоқ—
Бино қилди кунма-кун,
Ҳаркун бир гўзал якун.

Жиндай фурсат ичида,
Куннинг эрта-кечида,
Ҳар ёндан елабериб,
Эл чувва елабериб
Миллион одам тўпланди,
Борган сари кўпланди.
Камбағал ва қулларнинг
Жонидан севган ери,
Сусамбил жаннатга тенг
Ўлка бўлди охири.
Озод эди бунда иш;
Бу ўлкада ҳар емиш
Оғочларда пишарди.
Танларга яқин қуёш,
Болаларга усти-бош
Гулзорда етишарди.

Ой деганда юзи бор,
Кун деганда кўзи бор,
Гузал, доно Ойгулни
Бу барно баҳор гулни
Эл севар эди жондан
Ва бутун хону-мондан.
Ойгул ҳимоясида
Бахтиёр соясида
Сусамбилда эркин, шод
Яшар эди халойиқ.
Уни бутун, одамзод
Хаёл қилишга лойиқ.
Ойгул ўз ўлкасини
Сақларди тинч, сарамжон,
Соқчилар севиб уни
Керак бўлса берар жон.

Сусамбил соқчилари
Чегарада бир қари
Чолни тутиб олдилар,
Ва шубҳада қолдилар.

Қаландарга ўхшарди
Лекин ёмон юрарди.
Хўп қора эди ичи,
Қаландар кийимида
Бўлса ҳамки, қиличи
Кўринарди шимида,
Уни маҳкам тутдилар,
Ойгул сари элтдилар,
Ойгул блан Бахтиёр
Адолат айлаб шиор
Қилдилар уни сўроқ,
Подшолардан яхшироқ.
Ул ҳам секин Жаржонда
Зўр подшо эканини,
Сўзлаб берди ва қонда
Етилиб ўсганини.
Сўнгра арзи ҳолини
Бошлади саволини.
Чол кўп нарса ўйлади:
Қўлга тушдим тайин деб,
Ойгулни алдайин деб,
Фақат ёлғон сўйлади.
У дедики: „Бир кунга
Муҳлат олган ёримни
Қўлдан бердим ва унга
Қурбон қилдим боримни.
Ерга отдим торимни,
Тутақтириб зоримни,
Мисоли бир қаландар
Излаб келдим дарбадар.
Сен мени демасмисан?
Ойгулим эмасмисан?“
Кўзида ҳийла кулди
Ва ёлғондан букулди.
Халойиқ шу аснода
Йиғилиб тўда-тўда
Тўпланиб қолган эди,
Подшо кўзи қон эди.

Шунда чиройли Ойгул
Яшнаб мисоли бир гул
Ундан бир суроқ қилди,
Тарашадай қоқ қилди:
„Неча хотинингиз бор?
Ростини айтинг, зинҳор?“
„Қирқ хотин бордир менда“ —
Деди беор, шарманда.
Эл қаҳ-қаҳлаб юборди.
Золим подшо шу дамда
Фикрини қонга қорди,
Қиличини чиқарди,
Ойгулга қараб борди.
Аммо халойиқ шу дам
Уни тутдилар бардам.
Ўтмасдан жиндаин зум
Оғзига тиқдилар қум.
Золим подшо шу замон
Қабрга бўлди меҳмон.
Ойгул кўнгли беғубор
Ҳурликни айлаб шиор,
Ҳам йўлдоши, ҳам ёри,
Ёнида Бахтиёри,
Яшаркан Сусамбилда,
Қайғи йўқ экан дилда,
Жамбилни ўйлар эди,
Қул чолни сўйлар эди.
Қулларнинг қасосини
Олурман деб аҳд қилган
Хонликнинг асосини
Бузурман деб жаҳд қилган
Ис'ён қучоғидаги
Чоғларини эсларди.
Гуноҳсиз қалбидаги
Доғларини эсларди.
Зиёда бўлиб дарди
Кўз олдидан ўтарди:

Оч қулларнинг ис'ёни,
Жамбилнинг қонхўр хони,
Отасининг қиличда
Тирқираб қолган қони.
Кўкка чиқиб фиғони
Ўтдай тутатиб ичда...
Энг сўнг Ойгул, Бахтиёр
Қилдилар шундай қарор:
„Жамбилга ўт очамиз,
Хоннинг қонин сочамиз“.

Ойгул туриб эрта тонг
Қўшинларга урди бонг.
Соқчиларни уйғатди,
Бошлиқларга сўз қотди.
Қуролларни олдириди
Карнай-сурнай чалдириди.
Бир нафасда қўшинлар
Саф тортиб йиғилдилар.
Қирқ кунликка ош ва нон
Отларга беда ва дон,
Қўшинларга кийимлар,
Дори-дармонлар, емлар
Олдириб гўзал Ойгул
Яшнаб мисоли бир гул,
Бахтиёрни Сусамбил
Юртига кўтариб бош,
Шу кун берди юртга ош.
Қўшин бошида ўзи
Чарақлаб қора кўзи,
Мардлар сингари Жамбил
Томонига бошлаб йўл
Тўп бўшатиб жўнади.
Йўлма-йўл ва кўлма-кўл
Манзилларда тунади,
Яна туриб жўнади.
Гўзал чаман боғлардан
Қуш бўлиб учиб ўтди,

Осмон бўйи тоғлардан
Бургутдай кўчиб ўтди.
Қанча қурғоқ чўлларни,
Дарёларни, кўлларни
Ўта-ўта охири
Жамбилга яқин борди.

Жамбил хони роҳатда,
Ишратда, фароғатда,
Яшар экан Жамбилда,
Небордир Сусамбилда
Сра ҳам билмас эди,
Кеча-кундуз маст эди.
Ойгулни банди зиндон
Қилган чоғидан буён
Хабар олмаган эди,
Эсга солмаган эди.
Қул қизини зиндонда
Чириб кетган деб ўйлаб,
Ва лекин ҳар замонда
Хуснидан эртак сўйлаб,
Махтаб гўзал Ойгулни
Қарғади Дархон қулни.
Тарлон бўлса Жамбилда
Минг армон блан дилда
Ҳамон қул юрар эди,
Қаттиқ кун кўрар эди.
Ойгулнинг аҳволдан,
Сусамбилнинг ҳолидан,
Хабардор эди ўша.
Унга қайғу блан зор,
Юз ҳақорат, минг озор,
Ҳамдам эди ҳамиша.
Сусамбилга қочмоқни,
Хонга уруш очмоқни,
У хаёл қилар эди,
Эл буни билар эди,
Чорасиз юрар эди.

Шу чоқ минглаб қўшини
Блан Ойгул йўл босиб
Ухламай куни-туни,
Ҳарерга ялов осиб,
Келар эди дувиллаб,
Бўрон каби гувуллаб.
Дар'ёларнинг устидан,
Учиб ўтганда оти,
Қушдай сирғаниб сувдан,
Ёзиларди қаноти.
У тўхтамай йўл босди,
Хув деганда чўл босди.
Бир оқиб кетиб келди,
Жамбилга етиб келди.

Яшнаб мисоли бир гул
Ер-кўкни овозаси,
Тутиб келганда Ойгул,
Жамбилнинг дарвозаси,
Очилмади. Шунда ул
Дарғазаб қилич солди,
Дарҳол қайтариб олди:
Қулуфлар шарақ-шарақ
Уйнаб очилиб кетди,
Зулфинлар худди тупроқ —
Булиб сочилиб кетди.
Отларнинг туёғида
Дарвозалар бўлди кул,
Ҳар тўп қўйган чоғида
Саройлар қулаб буткул,
Зўр қўшин кириб борди,
Савалаб уриб борди.
Жамбилнинг хон, беклари
Қуён бўлиб қочдилар.
Чуқурлар, ғорлар сари
Қучоғларин очдилар.
Соқчилар золим хонни,
Бу ажойиб ҳайвонни,

Оғилда ушладилар,
Ўлгудай муштладилар.
Ранги бўлса ҳам самон
Пас келмас эди ҳамон.
Бутун эл қаҳқаҳ солди
Хон шарманда уялди,
Эл туриб шу чоқ: „Ойгул!
Хонни ўлдир!“ — дедилар —
„Бутун юрт ва барча эл
Сендан ушбуни тилар“.
Ойгул эл талабини
Қилиб ўлдирди хонни,
Бу ажойиб ҳайвонни,
Қилич солиб бўғзига,
Қўйиб тўпнинг оғзига
Ўққа қўшиб кўчирди,
Осмонларга учирди
Ва кул қилиб тушурди.
Энди эски қул Тарлон,
Ойгулга тўғри келди.
Севинганидан шу он
Оёғига йиқилди.
Ойгул кўтариб олди,
Тарлон кўришиб қолди.
Қул Тарлон шодлигидан
Тўхталмади йиғидан,
Барча ҳайрон эдилар.
Улар келиб Ойгулга:
„Бизларни Сусамбилга
Олиб кеткин, — дедилар, —
Бу хонлардан куйдик кўп,
Беклардан ўртандик хўп.
Биз Жамбилда турмаймиз,
Бу ерларда юрмаймиз.
Бизни қўш ўз элингга,
Эл бўламиз биз сенга...“
Ойгулга аламини,
Барча чеккан ғамини

Эл айтиб йиғлар эди, ¹⁶
Сел қайтиб йиғлар эди. ¹⁷
Ойгул назар ташлади
Шундай бир сўз бошлади:
„Золим хон қучди ўлим,
Энди сизга йўқ зулум;
Эл осойиш яшарсиз,
Ва бекойиш яшарсиз.
Сусамбилни қўйинглар,
Ва Жамбилни суйинглар,
Сизникидир тупроғи,
Сизники тожу - тоғи.
Хон бўлмаса Жамбилда
Қайғи ҳам бўлмас дилда.
Мана бу ота Тарлон
Ҳаммангизга бош бўлур,
Сизлар учун берар жон
Ҳар ерда йўлдош бўлур“.
Ойгулдан жаҳон-жаҳон
Эл — барча рози бўлди,
Қалби шодликка тўлди.
Қирқ кечаю, қирқ кундуз,
Барча эркак, хотин-қиз
Ўйнаб байрам этдилар.
Золим хонни йўқотиб,
Қайғуларини отиб,
Муродига етдилар.
Шундан сўнг бизнинг Ойгул
Яшнаб мисоли бир гул
Ўз Бахтиёри сари,
Ўз севган ёри сари
Сусамбилга йўл олди.
Эл карнай-сурнай чалиб,
Замбараклар бўшатиб,
Уни узатиб қолди.

Ноябрь, 1937

На Узбекском языке

Х. АЛИМДЖАН

Сёмург

* * *

АЙГУЛ и БАХТИЯР

СКАЗКИ

*Госиздат УзССР
Ташкент — 1946*

КАТТА ЁШДАГИ БОЛАЛАР УЧУН

Редактор. *Ш. САДУЛЛА*
Техредактор. *Я. ПИНХАСОВ*

Термишга берилди 3. XI. 1945 й. Босишга рух-
сат этилди 8. VI. 1946 й. Қогоз формати
60X84/16 печ. листи 4.0. Уч. авт. листи
4.0. 1 печ. листда 40000 ҳарф. ЎзССР
Давлат Нашриёти. Шартнома. № 147 1945 й.
Индекс Б/А Тираж 10000 Баҳоси 3 с. Муқо-
васи 1 с.

Тошкент, 1-чи босмахона. 1946. Зак. № 1513.